

Forelesning 3: Hvorfor straff? Straffeteori og straffens begrunnelser

Fengsler, fanger, samfunn

Krim 2904

25.09.13

Thomas Ugelvik

thomas.ugelvik@jus.uio.no

Semesterets fokusskifter

- Hva er et fengsel?
- Fengslene og fangene i tall
- Hvorfor straff? Straffeteori og straffens begrunnelser
- Kort norsk fengsels- og kriminalomsorgshistorie
- Fengselets lidelsesproduksjon og fangenes tapsliste
- Fanger og betjenter, makt og motstand
- Hverdagslivet i fengsel

Disposisjon

- Straffeteori generelt
- Straffens begrunnelser og utforming i Norge i dag.

Anbefalt lesning

- Andenæs, J (1996) *Straffen som problem*. [Halden]: Exil.
- Garland, D (1990) *Punishment and Modern Society : A Study in Social Theory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hauge, R (1996) *Straffens begrunnelser*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kinander, M (2013) "Straffens begrep og begrunnelse i norsk rett - en kritikk". *Jussens Venner* 48 (3), 155-192.

Mulige svar – formelle

- Varetekt
  - Fengsel
  - Forvaring
  - Tvungen omsorg
  - Psykisk helsevern
  - Frivillig innleggelse, ulike institusjoner
  - Tvangsinnleggelse, ulike institusjoner
  - Bøter
  - Bortvising
  - Arrest
  - Konfliktråd
  - Institusjonalisering i barnevernsinstitusjon
  - Utvisning/”melde inn” i Schengen
  - Internering
  - Påtaleunndlatelse
  - Forebygging
- Før:
- Sikring
  - Lobotomi
  - Sterilisering
  - Legemsstraffer
  - Dødsstraff
  - Landsforvisning
  - Transportering
  - Andre?

HVORFOR STRAFF?

Hvorfor straffer vi (samfunnet) i det hele tatt?

- En vanlig juridisk definisjon (Høyesterett, Andenæs, Hagerup):
Straff = et onde som påføres den som har begått en lovovertrødelse, fordi han eller hun skal oppleve det som et onde.
- Fordi lovbrøtteren har brutt loven, utsettes han for opplevelsen av et onde.
- Hvordan godtgjøre/legitimere den bevisste påføringen av et slikt onde?

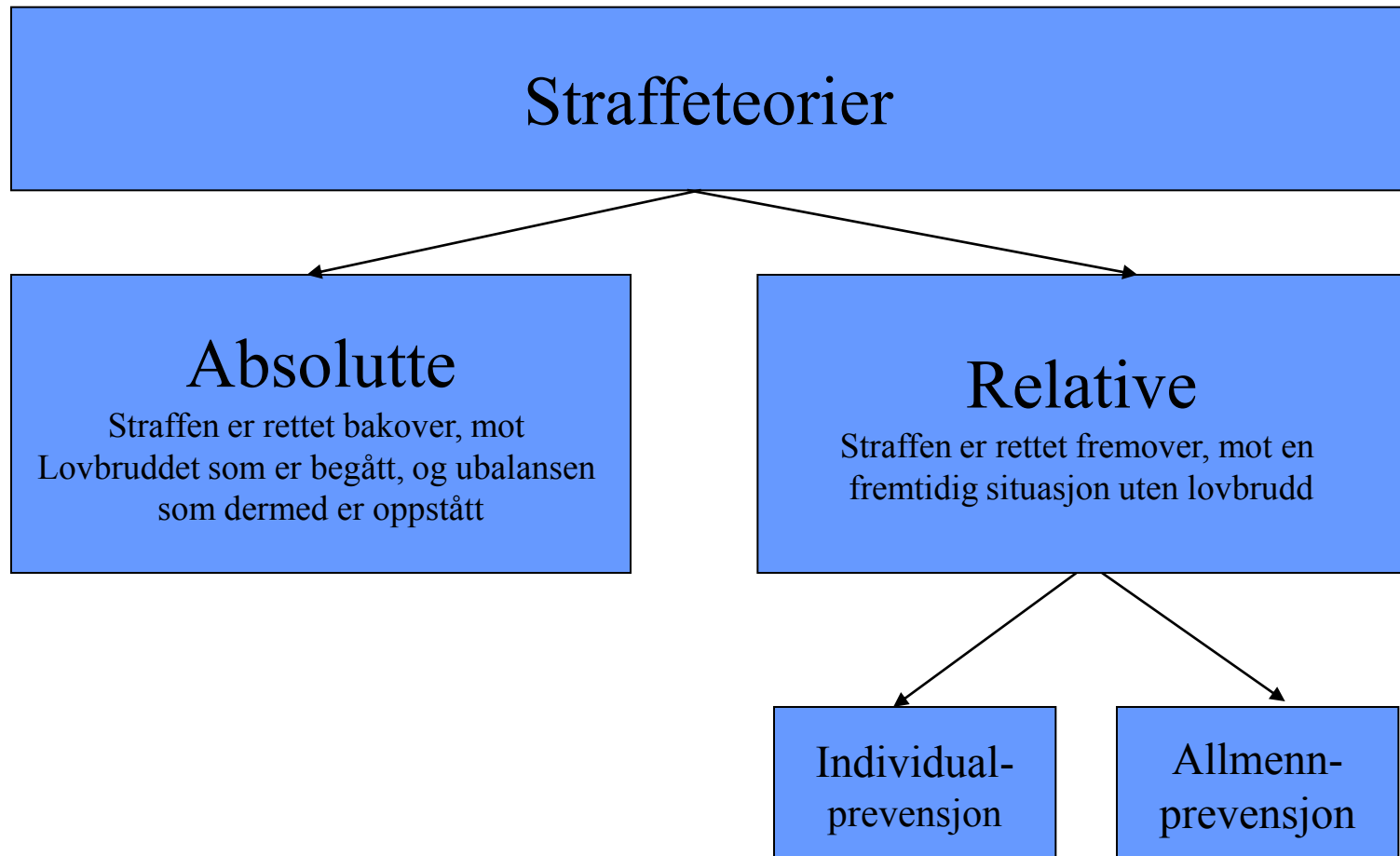

Hvorfor straffer vi – hva ønsker vi å oppnå?

Historisk har det i hovedsak vært to svar på dette spørsmålet:

- Relative teorier: Vi straffer for å forebygge fremtidige lovbrudd. Straff fører til mindre kriminalitet.
- Absolutte teorier: Vi straffer for å gjengjelde den krenkelse som er påført i og med lovbruddet. Straff er rettferdig.

Hovedsvar 1: Straff som forebyggelse/prevensjon - relative teorier

- Straff er et middel. Målet: å forhindre fremtidige lovbrudd.
- Det er altså meningen at ondet som skal være et onde samtidig skal fungere produktivt og positivt – ondet skal gi gode resultater.
- Røtter langt tilbake i tiden.
- To undergrupper basert på et skille mellom hvem sine fremtidige lovbrudd straffen skal forebygge mot. Enten:
  - den bestemte lovbrøyteren (individualprevensjon), eller
  - andre (potensielle) lovbrøytere (allmennprevensjon)

Undergruppe 1: Straff som individualprevensjon

- Straffens "mekanisme" antas enten å være avskrekking – dvs. at straffen virker ubehagelig/pinefull og må unngås, eller
- Uskadeliggjøring/inkapasitering – dvs. at lovbrøyteren fjernes fra samfunnet, enten permanent (dødsstraff, landsforvisning) eller midlertidig (jf. forvaring, VIC) eller
- Resosialisering/moraldanning/rehabilitering – dvs. at lovbrøyteren gjennom straffen endres slik at lovbrudd ikke lenger er aktuelt, eller
- En kombinasjon av disse.
- Eksempler på "verktøy": Skole, isolasjon, botsøvelser, arbeid, fritidstilbud, program

Kritikk av teorien om straffens individualpreventive virkning

- Behandling av kriminelle virker ikke – ”Nothing works” (R. Martinson)
- Fokuserer på individuelle forklaringer på kriminalitet, ignorerer andre mulige forklaringer. Enhver er sin egen lykkes smed – men hvor ble samfunnsnivået av?
- Grunnleggende spørsmål: virker det eller virker det ikke? Hva skjer er i den svarte boksen?

Undergruppe 2: Straff som allmennprevensjon

- Legger enten vekt på fullbyrdelsen av straffen eller på trusselen om straff. Dette får følger for utformingen av straffen.
- Legges vekten på fullbyrdelsen av straffen, må straffen være offentlig – jf. åpningen av Foucaults *Overvåkning og straff*.
- Legges vekten på trusselen om straff er det viktig at folk (de potensielle lovbrysterne) får kjennskap til loven og den straff loven setter.

Undergruppe 2: Straff som allmennprevensjon, forts

- Mekanismen i dette tilfellet tar sikte på å være enten avskrekkelse (publikum opplever straffen som så ubehagelig/pinefull at de avstår fra lovbrudd), eller
- Moraldannelse (straffen understreker det moralsk forkastelige ved lovbruddet),
- Vanedannende (straffen gjør lovbruddet til noe utenkelig, loven følges vanemessig), eller
- En kombinasjon av disse.

Kritikk av teorien om straffens allmennpreventive virkning

- Å bruke mennesker som midler
- Hva kommuniseres hvordan?
- Ikke enten/eller, men gradforskjeller – argumentasjon i dommer
- Overfor hva slags kriminalitet kan straffen virke allmennpreventivt – iflg Andenæs? Hva med medias fascinasjoner?
- Igjen: virker det eller virker det ikke?

Hovedsvar 2: Straff som gjengjeldelse – absolutte teorier

- Straffen er ikke middel til noe annet, men er et mål i seg selv.
- I dette perspektivet straffer man et lovbrudd fordi lovbruddet fortjener straff, ikke fordi man ønsker å oppnå noe annet.
- Man mener at straffen skal gjenopprette rettferdigheter/balansen. Historisk skal straffen hindre blodhevn.
- Også røtter langt tilbake i tiden – talionsprinsippet.

Retributivisme i vekst

- Hva så med de absolutte teoriene? Gammelt vrakgods?
- Ikke akseptert i dag?
- Forholdsmessighet (=straffen må passe lovbruddet)
- ”Den allmenne rettsoppfatning”
- En begrensning og en ramme rundt alt som skjer!

To ulike, parallelle (konkurrerende?) fortellinger om straff

- En straffejuridisk
  - Lovforarbeider etc
  - Dommer
- En kriminalomsorgsfaglig
  - Policydokumenter etc
  - Praksis

Allmenprevensjon

Absolutte teorier/ retribusjon

Individualprevensjon

Absolutte teorier/retribusjon

Straff: Individ og Stat

- Hobbes: Solitary, poor, nasty, brutish and short.
- Christie: Konflikt som eiendom
- Tankene om straffens begrunnelser og ikke minst analyser av straffen bygger alltid på en antropologi og en statsteori.

Hvorfor straff? Et kriminalomsorgsfaglig perspektiv

Fengselet som sosial teknologi, Norge 2013

- 2008: Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn
- Tre veier frem mot målet
  - Individualprevensjon (uskadeliggjøring, avskrekking, forbedring)
  - Allmennprevensjon (avskrekking, vanedanning og moraldanning)
  - Opprettholdelse av den ”sosiale ro” (hindre selvtekt, beroligende og samlende)

”hovedmålet”

- Innenfor rammene av en sikker straffgjennomføring,
- legge til rette for individuell forbedring (=individualprevensjon).
- Virker fengselsstraffen individualpreventivt? (eller: klarer fengselet å holde på dem, og kommer de tilbake?). Igjen et praktisk spørsmål.

Rehabilitering - fagstrategien

- Den domfelte skal når dommen er sonet, være bedre skodd for et liv uten kriminalitet. Alt vi gjør, skal måles opp mot dette. Soningen skal være et vendepunkt. Vårt mål kan konkretiseres slik:
- Målet for vår faglige virksomhet er en straffedømt som når dommen er sonet, er:
  - Stoff-fri eller med kontroll over sitt stoffbruk
  - Har et passende sted å bo
  - Kan lese, skrive og regne
  - Har en sjanse på arbeidsmarkedet
  - Kan forholde seg til familie, venner og samfunnet for øvrig
  - Evner å søke hjelp for problemer som måtte oppstå etter løslatelsen
  - Kan leve uavhengig.